

Beáta Balogová

***Zmysel života seniora
v kontexte sociálnej práce***

The sense of seniors' life within the context of social work

Sociálna práca ako pomáhajúca disciplína je špecifická v tom, že sa od nej očakáva, že popíše daný jav aj v kontexte širšieho spoločenského prostredia a zároveň ponúkne návrhy na riešenie. Neopomínajúc tieto očakávania ponúkame pohľad na to, ako sa seniori vysporadúvajú so životnými situáciami a úlohami. Aké sú očakávania spoločnosti od nich a aká podpora (opora) je im poskytovaná. Sociálnu prácu dnes možno vnímať ako nezastupiteľný fenomén plniaci v spoločnosti určité úlohy, ako posilňovať a zabezpečovať sociálne fungovanie jedinca, prenášať pozitívne vzorce správania, regulovať sociálne vzťahy a znižovať tenziu v spoločnosti vznikajúcu zo sociálnych konfliktov. V tomto pohľade má podľa J. Zitu charakter verejnoprospešnej služby inštitucionálne (kognitívne i normatívne) garantovanej a fungujúcej. Zaraduje sa k ďalším inštitucionálnym komplexom spoločnosti, s ktorými je zviazaná celým radom spojitostí, s niektorými je v priamej závislosti (napr. ekonomika, právo, politika) a s inými je prepojená skôr sprostredkovane. Tým inštitucionálny komplex spoločnosti vytvára prie-

stor pre formálne organizácie. A vzhľadom na roztrieštenosť hodnôt nastupujúcej postmodernity a heterogenity jej kultúr, sa stáva inštitucionalizovaná sociálna práca multiparadigmatickou. Pretože moderná industrializovaná spoločnosť – druhá modernita je typom inštitucionalizovanej spoločnosti. A aj sociálna práca, jej úlohy, možnosti a obmedzenia sa dejú v rámci inštitucionálne vymedzených hraníc. Inštitucionálny poriadok však nie je všeobjímajúci, napriek tomu, že sa snaží rešpektovať u človeka jeho vlastné súkromie. Spoločnosť tak inštitucionalizuje žiaduce správanie, nie však ako povinnosť, ale ako právo. Do istej miery tak jedinec môže využiť spektrum spôsobov správania, ale toto spektrum nie je veľmi široké.

Nové spoločenské podmienky vyžadujú aby praktici a manažéri boli zapojení do neustáleho vzdelávania a učenia sa, aktívneho posudzovania osobných hodnôt vystupujúcich v každej interakcii, a to tak v pochopení predpokladov, ktoré klient má, ako aj v odraze toho, ako klient vidí svoj svet. A tu sa dostávame k známemu Patočkovskému kontextu *Teórie prirodzeného sveta* klienta v ktorom sa od sociálneho pracovníka vyžadujú nielen už zdôrazňované vedomosti, ale aj inštruktážne zručností (pedagogické, sociálno-emocionálne, výrazové a technické), manažérske zručností (aplikácia metód a techník, manažérskych štýlov, vedenia skupiny a nepísaného kurikula), ktoré vytvoria priestor pre efektívnu intervenciu v sociálnej práci. A práve Patočka [Petříček, 1997: 119] nám ponúka úvahy o existencii prirodzeného sveta. Jeho výklad prirodzeného sveta nie je výkladom vecí, s ktorými sa stretávame, ale analyzuje to, vďaka čomu veciam rozumieme, čo je práve svet v pôvodnom význame slova. Skúmať prirodzený svet znamená zachytiť to, čo nejako podstatne patrí k všetkým spôsobom ľudského života, čo majú všetci spoločné, to čo súvisí s našou existenciou: s jej perspektívnosťou, telesnosťou a konečnosťou. Našou úlohou potom nie je snaha vyhnúť sa globalizačný vplyvom a problémom, ale skôr im čeliť a to individuálne aj kolektívne, urobiť akékoľvek kroky, aby sme sa po-

stavili pozitívne voči týmto problémom v nádeji, že môžeme urobiť pozitívny rozdiel v reakcii na osobné a sociálne problémy a podporiť rovnosť a sociálnu spravodlivosť. Uvedomujúc si, že sociálna práca zohráva dôležitú úlohu v „humanizácii“ spoločnosti, v ktorej sa humánny rozmer veľmi ľahko stráca pod tlakom rýchlo sa vyvíjajúceho sveta rozpolteného konfliktami, diskrimináciou, opresiou riadenej honbou za mocou a bohatstvom, často na úkor iných dôležitých aspektov života, ako sú súcit, zmysel pre ľudskosť a duchovné uspokojenie. Samozrejme sociálna práca môže v tomto zohrávať iba malú úlohu, ale aj táto malá úloha môže byť signifikantná a hodnotná.

Zmysel života seniora

Ak sme sa rozhodli hovoriť o zmysle života nie je to len nejaká hyperbolizácia tohto javu, ale snaha o komplexnejší pohľad hľadania ľudskej existencie, pretože ako zdôrazňuje F. Novosad [Novosad, 1994] svet, v ktorom žijeme, je našim výtvorom. Denne sa v našom jazyku nachádza slovo zmysluplný, zmysluplná činnosť, zmysel života. Epistemologia jazyka sa úzko viaže na naše konanie. A preto ak kedykoľvek hovoríme o zmysle alebo o zmysluplnej činnosti, máme na mysli určitý cieľ a účel toho čo sa deje. To, čo smeruje k cieľu je zmysluplné. To, čo nesmeruje k cieľu, dokonca bráni v tom, aby sa k vytýčenému cieľu dostal, to je nezmyselné [Křivohlavý, 1994]. Otázku smerovania si kladieme všetci, či je to mladý človek adolescent premýšľajúci nad svojim celoživotným smerovaním, ktoré je pred ním, alebo senior, zamýšľajúci sa nad svojim životom, ktorý je vo väčšej miere už za ním, ale ešte má pred sebou niekoľko možností k zmysluplnej činnosti. Odpovedzme si na otázku, kedy jedinec hľadá zmysel života, kedy dochádza k definovaniu, respektíve redefinovaniu zmyslu. U seniora najčastejšie pri odchode zo zamestnania, pri vstupe do dôchodku, pri strate partnera, pri odchode detí a chorobe. Ale sú to aj pozitívne udalosti. Narodenie

vnúčaťa, dedičstvo, ktoré dáva priestor pre zmenu životného štýlu, nová, lukratívnejšia pracovná príležitosť, spojená s ocenením s možnosťou pobytu vo vyspelejšej krajine, možnosť štúdia na vysokej škole (ktorá mu v čase totalitného režimu bola odopretá) a pod.

Prežívanie zmyslu života je komplexný fenomén, a preto pozorujeme snahu o definovanie jeho štruktúry a komponentov. S. B. Shapiro [1988, podľa Halamu, 2000a] predkladá dvojfaktorový model životného zmyslu. K. Popielski [1987, podľa Halamu, 2000a] uvádza 4 komponenty obsiahnuté v pociťovaní zmyslu života: intelektuálny, emocionálno-citový, vôľovo-slahový a existenciálno činnostný. Najrozšírenejšou koncepciou štruktúry zmyslu života je viacdimenzionálny model troch komponentov G. T. Reker a P. T. P. Wonga [Wong, 1998]; [Reker, 2000] [podľa Halamu, 2000a]. Rozlišujú: kognitívny komponent, motivačný komponent, afektívny komponent hovoriaci o pocitoch spokojnosti, naplnenosti a šťastia, ktoré súvisia s dosahovaním cieľov, realizáciou hodnôt, aj vedomím zmysluplnosti života. Zmysel života je považovaný za dynamickú štruktúru, ktorá sa v životnom cykle vyvíja a adaptuje. Alfried Längle (2005) k problematike zmyslu života prispel svojou osobnou existenciálnou analýzou. Zmysel je životný smer pre určité časové obdobie, mení sa s každou zmenou situácie. Najdramatickejšie prebieha tento proces z vývinového hľadiska v období adolescencie a v období staroby. Autor na otázku zmysluplnosti života odpovedá, že ak hovoríme o zmysle máme na mysli smer, ktorý vedie život k určitej, ba až najvyššej hodnote za určitých okolností. Zmysel predstavuje pomoc orientovať sa v živote ako kompas. Vďaka tomu môže zmysel ukázať človeku smer k plnému, úspešnému životu. Zmysel je práve to, čo by s ohľadom na danú situáciu malo byť robené a urobené.

Už od čias antických filozofov sme svedkami otázok a odpovedí na zmysel života. Aj v týchto dobách sme svedkami toho, že hľadanie zmyslu života je založené na princípoch a hodnotách ako sú spravodlivosť, pravda, láska a šťastie. Zároveň je to aj túžba po slobode,

šťastí, láske, blahobyte... spravodlivosti. Zmysel života bol vždy riešený a riešime ho aj dnes v kontexte **individuálnom** a **spoločenskom**.

Celospoločenský kontext hľadania zmyslu života je úzko prepojený s prírodou, náboženstvom a dejinami. Domnievame sa, že napojenie jedinca na prírodu je najzákladnejším v kontexte zmysluplnosti. V. E. Frankl dokonca tvrdí, že človek sa ako prvý pýta prírody: „život, povedz mi, aký máš pre mňa pripravený zmysel života?“. Avšak F. Novosad (1994) poukazuje na fakt, že v kontexte času môžeme sledovať, že človek oslobodzujúci sa od nadvlády prírody, podriaďuje sa moci svojich vlastných výtvorov. A tak môžeme byť svedkami paradoxných dôsledkov, toho, ako dochádza k premene moci na bezmocnosť, aktivity na trpnosť, spontaneity na receptívnosť. Proces hľadania zmeny v sebe obsahuje neustály „boj“ medzi prírodným a umelým. Aj tu musíme pristupovať od všeobecného ku konkrétnemu a naopak, ale ani jeden smer nesmieme nadradovať (aby sme za mystickým človekom prioritne nevideli konkrétneho človeka ako vzor, model, lebo každý sme jedinečný). V sociálnej práci to môže byť uprednostňovanie individuálnej sociálnej práce pred skupinovú alebo komunitnú prácou – pre jeden strom nevidíme celý les.

Nikto už dnes nepochybuje o dôležitosti vedy a vedeckého poznania, ktoré určuje vzťah človeka k prírode, ale aj vzťah človeka k sebe samému. A tak sa začínajú rozvíjať vedy, ktoré tento vzťah riešia, zvlášť sú to pomáhajúce disciplíny ako sociálna práca, psychológia a medicína. Lenže oproti minulosti mení sa forma metodologickej reflexie týchto vied, minulé poznatky boli založené viac na scientizme a pragmatizme, dnes je to aj antropologizmus. Pretože poznané a vedomé regulované sa tradične kladie do protikladu k spontánnemu, živelnému, unikajúcemu našej kontrole. Zmenšuje sa úloha teórii uprednostňujúcich kauzálne schémy výkladu skutočnosti. Podľa F. Novosada (1994) skutočnosť v ktorej žijeme

už nevieme rozobrať na príčiny a účinky. Do popredia sa dostávajú spôsoby myslenia zaujaté skúmaním časovo a priestorovo situovaných sietí, komplexov vzájomných pôsobení. Ide o povestný gordický uzol, ktorý nie je možné rozseknúť, ale sme odkázaný na jeho trpezlivé rozpletanie. Vedecké poznanie je však dvojznačným fenoménom. Tým, že viac vieme, aj viac môžeme, ale aj musíme, pretože seniori a adolescenti sa vracajú k prírode, prírodnému...

V súvislosti s hľadaním zmyslu života sa využívajú myšlienky humanizmu, existencializmu, logoterapie a pod. Lenže aj tie už dnes musia byť aplikované v kontexte časovom a priestorovom. Ak by sme si vybrali napríklad humanizmus, ako základnú teóriu skúmajúcu zmysel života seniora, potom ho môžeme vidieť v rôznych podobách. Milan Machovec [Machovec, 2006: 117] vníma humanizmus ako ten, ktorý by mal dokázať určiť individuálny ľudský život hlbšie, než len ako súhrn päťdesiatich či sedemdesiatich rokov na tejto zemi. A „humanistická filozofia človeka“ umožňuje nazerať na individuálny ľudský život ako neustále zrenie, ako vyzrievanie skutočnej osobnosti, ako rast životnej múdrosti ľudského ja vo svete. V istom zmysle prežíva každý jedinec akési skrátene dejiny ľudstva, avšak nie rovnako hlboko a nie rovnako ďaleko. Detstvo sa svojim egocentrizmom a nedostatkom reflexie podobá postojom naivného divoča, neschopného uvažovať o svojom údele. Mladosť sa podobá dramatickým, prudkým a silným, ale nehlbokým zápasom v počiatkoch ľudskej civilizácie. Vek zrelosti, to je vek uvedomelých životných bojov o naplnení zmyslu ľudskej existencie. Životné boje, úspechy či neúspechy vedú následne k iste duševnej vyzretosti a múdrosti. Pretože v ktorejkoľvek spoločnosti má človek právo na individuálnu slobodu, svoje ľudské šťastie a lásku. V. Bilasová (2008) podčiarkuje, že ak jedinec nepozná zmysel svojho života a jeho hodnotu, potom nemá ani vedomie vlastnej subjektivity a tak sa často stáva objektom ekonomickej, politickej a ideologickej manipulácie.

Individuálny kontext zmyslu života úzko súvisí s osobnosťou. M. Machovec [Machovec, 2006: 56] ukazuje, že pod osobnosťou nemáme na mysli len tých, ktorí sa zapísali do dejín (alebo v kontexte teórie psychológie), ale ide tu o osobnosť v širšom slova zmysle, a to o jedinca s istou zručnosťou v odbore, s istou všeobecnou múdrosťou a s citom pre ostatných ľudí, predovšetkým so silnou vôľou dlhodobo pracovať na náročnej úlohe a k tejto úlohe mobilizovať aj iných. Napriek tomu aj v individuálnej rovine je senior, ako osobnosť často prezentovaný ako obeť „maladaptačného geriatrického syndrómu“, ako osobnosť, ktorá je zameraná výlučne na seba samú, najmä na svoje telesné funkcie, dožaduje sa – raz agresívne raz plačky a so sebalútosťou – neustálej pozornosti. Ako zmeniť odkázaného seniora na seniora so silným pocitom činnosti a užitočnosti z odovzdávania skúseností. Ako staršieho človeka „konštruktívneho typu“ s priaznivým „sebaobrazom“, s dobrými rodinnými, priateľskými väzbami a zaujímavými aktivitami – so zdravým životným štýlom.

Súhlasiac s V. Bilasovou (2010) môžeme povedať, že v súčasnosti na základe poznania histórie sa rodí nový typ osobnosti, s požiadavkou osobnej slobody, lásky, šťastia s relatívne novým ponímaním individualistickej zodpovednosti za seba, ostatných ľudí a svet okolo nás., je to otázka hodnôt.

Orientujúc sa v týchto základných hodnotách nemáme zabúdať na česťnosť. Pretože sloboda, láska, šťastie a blahobyt postavené na útlaku a nešťastí iných nám neprinesú žiadaný výsledok zmysluplnosti. Všetky tieto kategórie sú dôležité, avšak mali by mať svoju hierarchiu. Na pozadí povedaného vyvstáva opäť otázka: Prostredníctvom čoho človek hľadá zmysel života: prostredníctvom rozumu, citov, vôle..., ale veď naopak iracionalizmus, voluntarizmus a existencializmus vyhlásili rozum za hlavný zdroj straty zmyslu života v novoveku. Ako má potom jedinec postupovať, má hľadať a

naplňať. Nepodliehať každodennosti bez slobody voľby v autentickom zmysle života.

Ale je nám jasné, že neodpovieme jednoznačne na otázku ako hľadať a nachádzať autentický zmysel života, ale možno ponúkame precedens, ktorý môžeme použiť na riešenie analogických prípadov, ktoré v sebe obsahujú emergentné dôsledky. Emergentnosť vývoja spočívajúca v existencii kvalitatívne nových vlastností na pozadí osobnosti a jej satirovských charakteristík ako sú: emócie, emócie v emóciách, očakávania, túžby a ja – self koncept. Predsa len je nám jasné, že túžby riadia náš život, zvlášť vnútorný svet človeka. Život nás presviedča o tom, že ak máme problém, ak riešime náročnú životnú situáciu, často sa utiekame k snívaniu. Snívame obyčajne vtedy ak odдыхujeme, ale aj vtedy ak skutočnosť je veľmi ťažká a začíname sa obávať, že riešenie je nad naše sily [Novosad, 1994]. Vtedy akoby odtlačíme od seba realitu a siahame po čarovnom prútku. Čarovným prútkom môže byť aj denné snenie seniorov. Cez denné snenie získavame uvoľnenie, prijímame emócie, ktoré v bežnom živote nedostávame. Môžeme sa zamýšľať nad tým, čo dokáže jedinca naštartovať, aby svoje sny premenil na realitu. Odpoveďou je, adlerovska terapia, ktorá poukazuje na využitie súkromnej logiky jedinca a tá vysvetľuje po čom v živote človek túži. Sen, či už denný alebo nočný nás má upozorniť na to, čo nám v živote chýba. Naším cieľom je nájsť prepojenie medzi fantáziou a reálnym životom, preniesť fantazijné predstavy do reálneho života. Jedinec si tak uvedomuje svoje nedokonalosti a chyby. Ak si ich uvedomuje a ak proti nim, proti svojej nedokonalosti bojuje, získava silu a bojuje proti nej. Pretože, ak sa snažíme prijať svoju nedokonalosť, kompenzujeme ju inou činnosťou, častokrát zaniká táto nedokonalosť sama.

Thomas Campanella zdôrazňuje, že východiskom a oporou ľudského poznania je u človeka vedomie vlastnej existencie, teda sebavnímanie. Objavuje sebazáchovu, ako princíp bytia. Zmysel ľudsk-

ého života sa formuje v procese sebapoznania a sebahodnotenia človeka a jeho postavenia v prírode a spoločnosti. Nie je teda daný v nejakej konkrétnej ontologickej alebo logickej či axiologickej podobe. Je súčasťou neustálej sebarealizácie človeka ako slobodnej, tvorivej a jedinečnej bytosti. Sebahodnotenie a sebaoponovanie sa v priebehu dejín mení a mení sa aj zmysel života [Bilasová, 2009]. V tejto súvislosti nad zmyslom života uvažuje A. Adler (1998) v kontexte individuálnej psychológie a hovorí, že každý človek musí v rámci svojho životného štýlu riešiť tri otázky: postoj k spoločenstvu (blížnym), povolanie a lásku. Všetky tri sú vzájomne previazané. Vyrastajú z väzby človeka na ľudskú spoločnosť. Od ich riešenia je závislý osud a blaho ľudstva. Človek je časťou celku a jeho hodnota závisí od individuálneho riešenia týchto otázok. Uvažujúc nad životným štýlom sa domnievame, že štvrtou oblasťou nad ktorou sa jedinec ako jedinečná bytosť zamýšľa, je otázka sebaobrazu. Línia argumentácie C. Taylora na podporu idey, že človeka máme chápať ako sebainterpretujúcu sa bytosť, je asi takáto: „... ľudia nevnímajú udalosti ako indiferentné, ale vždy z hľadiska ich významu či zmyslu, ktorý získavajú tým, že sa vzťahujú na ich túžby, ciele, aspirácie či pocity a preto sa zdajú zmysluplné a dôležité“ (1989). Inými slovami, význam nie je niečo, čo existuje nezávisle od vnímania človeka, je to niečo, čo ľudia požadujú od svojich činov, zámerov, všeobecnejšie, od svojich životov ako celku. Človek chce dať svojmu životu zmysel či význam, hľadá ho inštinktívne v rozlišovaní medzi žiaducim a nežiaducim, zmysluplným životom a životom bez zmyslu.

A. Adler (1998) ide ešte ďalej a poukazuje, že mienka jednotlivca o zmysle života nie je zanedbateľná záležitosť. Je určujúcou líniou jeho myslenia, cítenia a konania. C. Taylor (1989) je presvedčený, že prostredníctvom emócií človek poznáva to, čo je v živote človeka dôležité. Zároveň majú city motivačnú silu (napr. pre ambície). Nemali by sme zabúdať, že je potrebné v každej situácii rešpektovať potreby a motívy, s ktorými človek do situácií vstupuje, a tie by sa

mali účinne i efektívne korelovať. Ak vychádzame z delenia potrieb podľa Abrahama H. Maslowa na primárne, sekundárne, cieľové a inštrumentálne, potom možno uvažovať o napojení ich jednotlivých úrovní na formy motivácie, ktoré zodpovedajú fyzickým potrebám, kvalite a bezpečnosti prostredia, sociálnym a sebarealizačným motívom. Ego väčšiny ľudí sa vyznačuje tým, čo nazývame sebaúcta, resp. pozitívne oceňovanie [Nákonečný, 1998]. Miera sebaúcty ako spokojnosti so sebou samým je vyjadrená pomerom reálneho a ideálneho ega, t. j. tým, za koho sa jedinec považuje, a tým, kým by chcel byť. Určitá miera nespokojnosti so sebou samým je v osobnosti vždy prítomná a je motivujúca pre prekonávanie osobných nedostatkov.

V tejto súvislosti si človek často kladie otázku „aké je moje miesto vo svete, v ktorom žijem, či moje osobné miesto v ňom nachádza odzvu seba samého a či sa v ňom môže moje „ja“ uplatniť a rozvíjať [Machovec, 2006]. Ja koncept prezentovaný v spoločenských vedách v ostatných rokoch významne zodpovedá procesu, ktorý nastáva u jedinca v čase náročných životných situácií, kedy dochádza ku konverzácii so sebou samým tzv. vnútornému dialógu, čím ľudia popisujú ako myslia, aké majú vlastnosti. Popisujú svoje správanie hlavne z hľadiska role, alebo role identity (napríklad ľudia opisujú samých seba na základe pohlavia, veku, rasy, povolania a pod.). Stryker [1968, in: Machovec, 2006] poukazuje na „významnosť“ (respektíve menejcennosť), ktorú pripisujeme samým sebe. Seniori samých seba často podceňujú a vyjadrujú to vo forme negatívnych adjektív vo vzťahu k svoji vlastnostiam, schopnostiam, postojom, normám, ktoré si v priebehu života interiorizovali a niektoré z nich už nedokážu naplniť. Globálna povaha ja konceptu sa prenáša do pozitívneho alebo negatívneho vnímania osobnosti jedinca. Výsledkom môže byť depresia a úzkosť, ktoré veľmi úzko súvisia so sebaúctou, ktorá je atribútom ja konceptu. Nízka sebaúcta bola a je vnímaná ako základná príčina sociálnych problémov. Existuje mno-

ho dôkazov, že ľudia sú motivovaní k tomu, aby posilnili svoju vlastnú sebaúctu. Avšak nie každý jedinec to dokáže a tak je potrebné v tomto kontexte podporovať jedincov k vnútornej aktivite na zlepšovaní sebaobrazu a sebaúcty.

Sebaobraz vniká aj na základe toho ako ma hodnotia iní. Rodíme sa, zrejeme, milujeme, pracujeme vždy spolu s niekým. Rozmýšľame o svojom vzťahu k druhému človeku v rámci toho „ostatného“, toho rodinného, pracovného, politického, citového, mravného atď. [Machovec, 2006]. Človek môže mať najrôznejšie formy kontaktu. Komunikácia človeka s človekom je takou formou kontaktu, kedy sa otvára aj vnútro človeka. Táto komunikácia je možná iba ako **forma dialógu**, pri ktorom sa jedinci usilujú o vedomé celkové otvorenie. Potrebujem dialóg k rastu vlastného ja, pretože potrebujem zažívať, ako sú ľudia ľudsky formovaní, aby som zrovnával a korigoval svoje omyly a jednostrannosť svojej cesty. A len dialóg mi dá skutočného druhu, priateľa, človeka nie „vedľa mňa“ ale „so mnou“. Skutočný dialóg je vedľa inšpiratívnej práce tou najnáročnejšou požiadavkou humanizácie, je cieľom a nástrojom zároveň, pri rešpektovaní určitých požiadaviek. Dialóg môže jedinec viesť aj s mŕtvym človekom, ktorý nie je prítomný v reálnom živote, ale človek s ním niekoľkokrát dennodenne konfrontovať svoje správanie. Nemusí ísť len o blízku bytosť, ale môže ísť o dialóg s dejinnými postavami (zobrazenými vzormi), ktoré nám ponúkajú svoje hodnoty, normy, svoj svet.

Okrem týchto požiadaviek existujú aj **prekážky dialógu**, medzi ktoré M. Machovec (2006) zaraďuje relatívne malú vzdelanostnú a kultúrnu úroveň mnohých indivíduí, hierarchizáciu ľudskej spoločnosti a mnoho ľudí nemá záujem na jeho rozvoji. Najzávažnejším nebezpečenstvom dialógu je rozvoj špecializácie a vynucovanej inštitucionalizácie života, ktorá vyústila v prešpecializovanosť a preorganizovanosť. Avšak, človek ako najvyššia biologická bytosť je schopný ísť ďalej a vyššie. Je schopný

viest' svoj vlastný vnútorný dialóg. Človek rozpráva so sebou samým, so svojim „lepším ja“, ide teda o vedomé zrenie. V minulosti, ale aj dnes hlavne u seniora zaist'ovalo a zaist'uje vnútorný dialóg náboženstvo a modlitba ako mystifikovaný vnútorný dialóg. Je nám jasné, že takýto dialóg neodstraňuje bolesť a ťažkosť, ale dáva človeku silu nekapitulovať, neprepadnúť skepse, bezmocnosti, či cynizmu, znovu hľadať seba samého. Ďalej je potrebné uvedomiť si, že odlíšenie môjho nižšieho (empirického) „ja“ s mojím vyšším (ideálnym) „ja“ a ich možný dialóg je niečím celkom reálnym, racionálnym, nutným a potrebným, nie niečím schizofrénym.

Hľadanie autentického zmyslu sa nezaobíde bez vysporiadania sa človeka so **smrťou**, s **konečnosťou**, ktorá pre nás nie je hrozbou ale príležitosťou k zreniu. Pretože ak bol náš život povedané spolu s M. Machovcom [Machovcom, 2006: 118] plný plodnej práce a komunikácie s inými ľuďmi, neodchádzame z takého sveta, do ktorého sme sa narodili, pretože okolo seba vidíme stopy svojej činnosti, vidíme nádeje, vidíme zámery svojich drahých. Neodchádzame ako náhodní hostia, ale ako spolutvorcovia tohto sveta. Tvorili sme ho ako „svoj svet“, ale tvorili sme aj seba, ako deti „tohto sveta“. Preto naši synovia a dcéry, už nezačínajú tam, kde sme začínali my, ale nadväzujú na naše dielo, budú tvoriť svoj vlastný svet a aj seba samých.

František Novosad [Nowosad, 1994: s. 5] svoje filozofické úvahy posúva ešte ďalej a hovorí, že podmienkou sebavedomého života je schopnosť riskovať v mene života a smrti, svoju smrť. Uznanie získava ten, kto to dokázal. Iba v prekonávaní rizík každodennosti získavame sebavedomie, pretože iba sebavedomé a slobodné bytosti dokážu zvládnuť svoje konflikty a konflikt ich v konečnom dôsledku posilňuje. Milan Machovec [Machovec, 2006: 118] v súvislosti so smrťou vyzýva k porozumeniu a hovorí, že ak porozumieme bytostnému zopätiu osobnosti s určitou dobou a prostredím, porozumieme tomu, že ľudská osobnosť je nielen tvorcom, ale aj výplodom

určitej doby a určitého prostredia porozumieme nielen zmyslu života, ale aj smrti. Osobnosť odchádza, keď naplnila svoj údel, nedokázala by tvoriť už nové životné hodnoty a uvoľňuje miesto mladým. Viktor Emanuel Frankl poukazuje na skutočnosť, že častou príčinou straty zmyslu života u niektorých jedincov je proces starnutia a staroby, ktorý je spájaný so smrťou, s konečnosťou človeka, s tým, že už niet prečo žiť.

Sociálna práca a zmysel života

Sociálna práca skúma na rozdiel od filozofie len jednotlivé aspekty zmyslu života, má svoju osobitné ciele. Napriek tomu musí vychádzať z týchto filozofických úvah: Kto som, respektíve ja koncept, akú hodnotu má môj život pre mňa samotného aj pre iných. L. Musil (2004), v tejto súvislosti hovorí: spoločným znakom sociálnej práce a ostatných pomáhajúcich profesií je pomoc ľuďom v **tázkých životných situáciách**. Na rozdiel od ďalších pomáhajúcich profesií sa sociálna práca zaoberá predovšetkým interakciami medzi človekom a jeho sociálnym prostredím. Ich pomoc je zameraná na dosiahnutie rovnováhy medzi očakávaním sociálneho prostredia, v ktorom ľudia uspokojujú svoje potreby a ich schopnosti tieto očakávania zvládať. Autor ďalej polemizuje, že s určitou opatrnosťou je možné povedať, že väčšina pomáhajúcich profesií sa prednostne zaoberá čiastkovou prekážkou zvládania životnej situácie človeka. Pomáhajúci špecialista sa zameriava na kompenzáciu alebo nápravu niektorej z čiastkových bariér zvládania života jedincom. Od tohto zamerania sa vak odlišuje prístup sociálneho pracovníka. Predmetom jeho intervencie by mala byť komplexná situácia klienta. Sociálny pracovník by mal rozpoznať (u seniorov zvlášť: zdravotné, psychiatrické, psychologické, ekonomické, kvalifikačné, duchovné, hodnotové, kultúrne, hygienické, vzťahové a ďalšie) bariéry zvládania situácie klientom. Práve toto zamerania a vzájomná podmienenosť jednotlivých oblastí klientovho života vyvoláva potrebu

spolupráce a sociálny pracovník tu funguje ako koordinátor intervencie vo vzťahu ku ostatným pomáhajúcim profesionálom. V tom spočíva jeho univerzálnosť, respektíve od toho sa odvíja podmienka multidisciplinárnosti sociálnej práce.

Základnou filozofiou sociálnej práce by mal byť aktívny záujem o človeka pri zachovaní jeho sebaúcty, dôstojnosti, možnosti spoluurozhdovať o svojom osude a pri akceptácii i podpore jeho schopností prevziať zodpovednosť za seba, i svojich blízkych. Aké intervencie, preventívne opatrenia ponúka sociálna práca seniorovi pri hľadaní zmyslu život, v rámci zlepšovania jeho postavenia v spoločnosti a zlepšovania jeho sebaobrazu. Sú to opatrenia celospoločenského charakteru, tak na medzinárodnej ako aj národnej úrovni a individuálneho charakteru, či už vo forme preventívnych ako aj kuratívnych opatrení, ktoré už boli mnohokrát popísané a realizované, avšak nepriniesli želaný efekt. Preto sme sa pokúsili o akúsi reflexiu toho čo sa deje v živote seniora, ktorý rieši otázku zmysluplnosti a kto mu s týmto procesom môže pomôcť. Pretože ani šediny na jeho hlave nemusia byť predpokladom úspešného cieľa, ale predsa len môže čerpať zo svojej múdrosti a byť žriedlom aj pre iných, či už mladších, alebo rovesníkov. A odpoveď na otázku, čo má byť zmyslom života, by mohla znieť ako odpoveď V. Bilasovej (2010): „v konečnom dôsledku sú zmyslom nášho života ľudia“. M. Machovec [Machovec, 2006: 121] túto myšlienku uzatvára, že život nachádza svoj zmysel v dnešku, v drobnej práci, láske a súžití „človeka medzi ľuďmi“, ale nie je „stratený v prítomnosti“, ale žije s dejinami a s nadčasovosťou v bratskej jednote. Potom je „všetko jedno“, ale nie v zmysle skeptickom, v konzumnom zmysle života, v pocite nízkości a márnosti, ale v zmysle vyvýšenia mysle nad všetko nízke, neľudské – k človeku ako k najpozoruhodnejšiemu javu vo vesmíre.

Summary

The meaning of life issue is the subject of different science. It is dealt by many writers and moviemakers, scholars including. In this article author deals with seniors going through the process of ageing and old age, the process of entering retirement, changes in family life cycle. Author focuses on seniors, who are coping with new demanding situations. Some of situations are general, others specific, others require to be named demanding or critical. It is known that something as meaningfulness of their solutions, as a finding meaningfulness in coping with them. Based on this we could describe our life as successful or unsuccessful. If we evaluate our life as successful it is associated with terms as happiness, joy, success, freedom, attitude and value. But also responsibility, sense of guilt manifested in our conscience when we do not act according it, or even we act immoral or unethical. We offer this questions of meaningfulness of senior's life as a challenge for the professional discussion.

- [1] Adler, A.: 1998. *O zmysle života*. Bratislava : Iris.
- [2] Balogová, B. a kolektív. 2011. *O zmysle života*. Beograd : Aspc, 1. vyd. 173 s.
- [3] Bilasová, V.: 2008. *Výzvy pre etiku v súčasnosti*. Prešov : FF PU. 203 s.
- [4] Braye, S. Preston-Shoot, M. 1995. *Empowering Practice in Social Care*. Buckingham, Philadelphia : Open University Press.
- [5] Brown GW, Harris T. Stressor, vulnerability and depression: a question of replication. *Psychol Med.* 1986 Nov; 16 (4): 739–744.
- [6] Clarke R.A. 1993. '*Computer Matching by Government Agencies: A Normative Regulatory Framework*'. Forthcoming *Comp. Surv.*
- [7] Dominelli, L. 1997. *Sociology for social work*. London : Macmillan Press. LTD.
- [8] Határ, C.: 2008. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. Nitra : PF UKF. 125 s.

- [9] Hartl, H. Hartlová, H.: 2004. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- [10] Frankl, V. E.: 1994. *Vúle ke smyslu*. Brno : Cesta.
- [11] Křivohlavý, J.: 1994. *Mít pro co žít*. Praha : Návrat Domů. 94 s.
- [12] Machovec, M.: 2006. *Smysl lidské existence*. Praha : Akropolis. 128 s.
- [13] Musil, L.: 2004. „Ráda bych Vám pomohla, ale“ *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno : Marek Zeman. 243 s.
- [14] Novosad, F.: 1994. *Vysvetľovanie rukami*. Bratislava : Iris. 132 s.
- [15] *Sväté písmo*. 1995. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metóda.
- [16] Schlippe, A., Schweitzer, J. 2001. *Systemische Therapie und Beratung*. Göttingen.
- [17] Tavel, P.: 2004. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava: Iris. 270 s.
- [18] Taylor, C.: 1989. *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*.
- [19] Petříček, M. 1997. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Hermann & synové, 178 s.
- [20] Thompson, N. 1999. *Understanding Social Work*. London: Palgrave.
- [21] Wise, M.A. & J. A. Wise. 1994. On the use of the systems approach to certify advanced aviation technologies. In *Human Factors Certification of Advanced Technology*. J. A. Wise, D. J. Garland, & V. D. Hopkin (EDS.). Daytona Beach, FL : Embry-Riddle Aeronautical University Press.
- [22] Veteška, J., Langer, T.: 2009. *Další vzdělávání vě světě migrujícího trhu práce*. Praha : UJAK. 103 s.
- [23] Zita, J. 2009. Sociální práce jako součást vysoce inštitucionalizované společnosti. In *Revue sociálních služieb*, roč. 2, č.2